

KIS-760 – Gl. luxe

(PK, YBAN, GE – 17 06 02)

Orin Gl. *luxe* eo La. *luxus* "excès, débauche ; splendeur, faste, luxe"¹ (Gaffiot) ; ar c'hevatal Sz. *luxury* a zeu eus La. *luxuria* "exubérance, excès, surabondance ; excès d'ardeur, fougue ; somptuosité, profusion, luxe" (*id.*) ; da notañ ivez Al. *Luxus* "luxe, somptuosité" (heñvelsterioù : *Aufwand, Prunk* "luxe, apparat" ; *Pomp, Gepränge* "faste, pompe" ; *Pracht* "splendeur") (Larousse). Gronnad ar c'healioù dec'heriet gant Gl. *luxe, somptuosité*, h.a. a ziverzher pevar durc'hadur ster ennañ : ¹| koustus, ²| dreistezhomm, ³| kaer, ⁴| derouezus. Koustusted ar madoù dreistezhomm a ampleg pinvidigezh o fiouaer ; o c'haerded a gennot bliz ar bevañ en un endro loazek ; an derouezañ zo dezhañ ul lusked nes da hini an arzour : "boz ha bennozh ar bezout", ken kozh e gwir hag ar bed, mor ha mein, plant ha loened, eztaolet dre ziskouez kened ha puilhentez.

An termenoù brezhonek roet da gevatal gant ar geriadurioù ne zec'heriont nemet arvezioù darnel eus an termen allyez ; a du 'rall, an darn vuiañ anezho zo gwariet gant an dismeg, heklek da c'hourvenn ar renkadoù paour, ar re nemeto a vrezhonege, harpet war gondaonidigezh relijiel al lorc'hentez hag ar plijadurezhioù.

GREg. "LUXE, *somptuosité*, re vras dispingn, dispingn foll, dispingn vean, *pl. dispignou* ; lux, *pl. ou. De là vient luxur et luxurius.*"

GON.FB. "LUXE, s. m. Somptuosité, dépense excessive. *Koust-brâz*, m. *Dispiñ-brâz*, m. *Mizou-brâz*, m. pl."

MOA. "LUXE, s. m. *tron*, — *trolle* (L.) Recherche dans la toilette, *fouerez*, — *ficherez*, f. = Faste, *digoradur*, f., — *pompad*, m. Cheval de luxe, *marc'h Aotrou*, — *marc'h prizus*, — *marc'h kaer*."

VALL. "LUXE lorc'h m. *digor-kaer*, *digoradur* m. *digorou* pl. *pompad* m. *tron*, *trolle* L m. ; — de la toilette *stiperez*, *ficherez* ; *fouerez* L. m. ; (personne) d'un certain — (d'apparence, entourage, vêtements, etc.) *digoradur d'ezañ* (f. *d'ez*) ; il mène une vie de — *emañ bemdeiz o klask*

¹ Fraost e chom ar brezhoneg en domani-mañ — kantvedoù 'zo ma ne voe ket yezh al loazourion ! — alese an endalc'h m'emaomp da zeraouiñ an difraostañ gant skoazell ar galleg .

lorc'h ; (toilette, voiture, etc.) de luxe a *lorc'h*, *lorc'hus*, *pompadus*, *a-stroñs*, *stroñs*.”

DFBH. “LUXE *pompad* ; *digorou* ; *lorc'h*.”

GEAK. “LUXE *lorc'h* g. ; *roufl* g. ; *stroñs* g. ; *pompad* g. ; articles de — *traezou* a *lorc'h* ; taxe de — *taos pompad* ; version de — *rezh a lorc'h*.”

Gwall skort eo an arvezioù kealel eus Gl. *luxe* dec'heriet gant an termenou brezhonek a gaver er geriadurioù :

¹| koustus, ²| dreistezhomm : *re vras dispign*, *dispign foll*, *koust bras*, *dispign bras*, *mizou bras*, (*marc'h*) *prizus* ;

³| kaer : (*marc'h*) *kaer*, (*digor*) *kaer*, *ficherezh*, *stiperezh* ;

⁴| derouezus : (dre leterc'hañ diwar-bouez gweredoù alvezel) *stroñs*, *roufl*, *lorc'h* (mar degemerer ar ster orin goulakaet gant ERNAULT : "skeiñ", "bazzh, bataraz" GMB 373), *tron* (mar degemerer un orin boutin gant hBr. (*sa*)*tron* hag Al. *dröhnen* "dasseniñ, trouzal, roufliñ" GMB 598,

DGVB 301), *digor* (*kaer*), *digorou*, *digoradur* ; (dre ledanviñ diwar-bouez anglevadoù) '*fouerezh*' (mar en intenter evel stumm leonek eus *fougeerezh*), *lorc'h*, (*marc'h*) *Aotrou*. Er c'hevarad-mañ eo da renkañ ivez *pompad*, miret gantañ ar ster latin (ha gallek) orin "meurlid, derouezadur" ha *trolle* (roet gant MOA. evel askenad eus *tron*) :

“

A

P

P

A

R

A

T

,

s

.

m

.

P

o

m

p
e
,

-

é
c
l
a
t
,

-

o
s
t
e
n
t
a
t
i
o
n
,

d
i
g
o
r
,

-

d
i
g

o

r

iou, – *digoradur*, – *digoradou*, – *pompad*, – *pompadou*, – *tron*, – *tronell*,
(*trolle*, en quelques lieux).”

Ne c'haller enta lakaat da gevatal da Gl. *luxe* (da Sz. *luxury*, da Al. *Luxus*) hini eus ar gerioù meneget gant ar geriadurioù hep e rediañ d'ur rikladur ster bras. Ar gerioù-se a gennot speredegzh ur gevredigezh diempret, dilezet ar brezhoneg gant ar gwiskadoù o dije bet tro da arverañ ur c'heveleb da Gl. *luxe*.

Daou hent zo dirazomp : pe amprestañ an termen gallek, evel ma reas GREGOR hag ober gant Br. *luks*, pe dreiñ ur wech ouzhpenn ouzh an henvrezhoneg gant ar spi da zizoleiñ an termen a dalveze evit renkadoù uhel an amzer-hont pezh a dalvez Gl. *luxe*, h.a. hiziv. Tannet eo an evezh gant hBr. *muoet*, bet studiet gant LOTH, ERNAULT ha FLEURIOT.

LOTH a lak kemm etre hBr. *-moed*, *-woed*, a adkaver e Kb. *gwaedd* "shout, cry, roar, clamour" hag en anvennoù Br. 'Urvoaz', 'Urvoy', ha hBr. *-moet* kavet en anvennoù henvrezhonek *Moetgen*, *Uormoet*, *Moetcar*, h.a. Koulskoude, "*moed* paraît devoir être identifié avec le vieux breton *muoed* : *a muoed* gl. *fastu* (CCI. Stokes a lu : *muoet*). Il semblerait aussi qu'on dût le rapprocher du vieil-irl. *miad* gl. honor, Wb. 13^b ; cf., à un autre degré vocalique le vieil-irl. *móidim*, *nom-móidim*, gl. glorior, laudo me, ibid. 14^c ; irl.-mod. *maóidhim*, je vante, célèbre etc. [...]. Le haut-vannetais *amoëtt*, *amuaitt* (Cillart), étourdi, niais, suppose un composé avec *maito* : *oe7*, en haut-vannetais représentant *ù* vieux-celt. et non *e* *i*. Pour *am*, ce peut être soit le négatif *an-* soit *am* = *ambi-*. Certaines formes en vieux-breton peuvent faire supposer que dans *moet*, on peut avoir affaire à un vieux-celtique **mogeto-* [aet ivez da hBr. *mo(g)* "grandeur, croissance" (DGVB 258)] ; [...]. Il y aurait donc dans *moet*, deux mots différents confondus déjà en vieux-breton : **moit* (cf. gallois *Con-voet* et corn. *Argantmoet*) et *mogetos* (RC 41 204-207).

ERNAULT a adkemer klozadurioù LOTH pa studi *amoet* : "AMOËTT, idiot, jauru, *amouëtt* étourdi, imbécile, *amouett* niais, stupide, *amouaitt* benêt, pl. *-aidétt*, dandin, *l'A* ; *amoëd*, adj., 2 syl., sot [...] ; peut s'expliquer par **am-voet* [...], de **am(bi)* + v. bret. *muoet* « orgueil », dans *amuoet* (Stokes) ou *amuoed* (Loth), gl. *fastu*" (GMB 26-27).

FLEURIOT a zistaol lennad LOTH *a muoed* e gounid hini STOKES *a muoet*, ar spisc'heriad « fastu » o talvout "par ostentation, orgueil". "Le mot *muoet* [...] correspond au v. irl. *miad* « honneur », qui glose plusieurs fois « fastus » comme *muoet* [...], dérivés *míath-amail* « magnificent »,

somíad « gloire », *móidim* « je me vante » [...] Le toponyme côtier breton n° 1258, *Moedock*, semblerait un dérivé du sens de « majestueux », ce qui se comprendrait, s'il qualifie bien un rocher¹ (DGVB 62-63).

Notomp ez eus bet deveret termenoù diwar Br. *-moed-* er yezh kempred : “*moed* a dalvez klod, meurdez, pompad, bugad” (*Emsav* 26, C’hwevrer 1969, p. 61) ; *moederezh* a arverer ingal abaoe 1969 gant ar ster “bruderezh politikel” ; *kemmoed* “image de marque” (GEAK., p. 104).

Al lamm ne hañval ket bezañ bras etre sterioù kent *moed* ha kemeradurioù 'zo eus Gl. *luxe*, h.a. E sterva hemañ e c’hallfed enta degas **moed** g. hag an deveradoù **moedus**, **moedek**, **moedusted**, **moedegezh**, h.a.

¹ Ouzhpennañ a rafed leanvennoù evel *Plounevez-Moedeg*.